

IN DE VOETSPOREN VAN MAURITS

ZUIDER
WATERLINIE

1 UUR

2 KM

WILLEMSTAD

KRAAK JIJ DE CODE?

**AVONTUURLIJKE ROUTE
MET SPREEKWOORDEN ALS RODE DRAAD**

STELLING VAN WILLEMSTAD

Waar heden, verleden en toekomst tot leven komen!

Dwars door Brabant loopt de oudste, langste en meest gebruikte waterlinie van Nederland: de Zuiderwaterlinie. Deze bestaat uit vijf stellingen, waaronder die van Willemstad!

De twaalf vestingsteden uit de linie zijn aan elkaar verbonden als een ketting. Met vestingen, forten en inundatiegebieden die bij oorlogsdreiging onder water werden gezet.

Willemstad en de omliggende forten vormden een belangrijk onderdeel in de Zuiderwaterlinie. Prins Willem van Oranje stichtte de stad, maar zijn zoon Maurits maakte het tot een sterke vesting met allerlei iconische bouwwerken zoals het Mauritshuis en de Koepelkerk. Met maar één doel: de vijand tegenhouden in zijn opmars naar Holland.

TIJDENS DE ROUTE LEER JE MEER OVER DE STELLING VAN WILLEMSTAD

SPREEKWOORDEN

Spreekwoorden vertellen ons wat vroeger als verstandig of normaal werd gezien. Dat maakt dat ze vaak een bijzonder verhaal vertellen. Het zijn uitspraken die een wijsheid bevatten en waarin 'figuurlijke' taal wordt gebruikt. Dat betekent dat we iets anders bedoelen dan wat er (letterlijk) staat. Dat maakt ze grappig!

Spreekwoorden maken onze taal leuker. Dat ga je vandaag ervaren!

VOLG DE RODE
DRAAD EN JE KOMT
ER VANZELF

WELKOM!

Ik ben Maurits van Oranje... en ik heb een missie voor jou!

Met deze route ga je in Willemstad op ontdekkingsocht. De tocht zit vol geheimen en avontuur. Je ontdekt spannende verhalen uit mijn tijd, voert opdrachten uit en... kraakt een echte schatkist!

Ongeveer 400 jaar geleden was Nederland nog geen koninkrijk met een koning. Ons land bestond uit zeven provincies die samen één land vormden; de Republiek der Verenigde Nederlanden. Na de dood van mijn vader, Willem van Oranje, werd ik leider van het leger. Mijn taak? Steden zoals Willemstad versterken en ons land verdedigen. Maar nu heb ik jôuw hulp nodig... Kun jij de geheimen van de stad ontrafelen?

Vandaag *treed je in mijn voetsporen* en ontdek je de verhalen van Willemstad. *Je slaat twee vliegen in één klap*: je leert wat en je beleeft een avontuur.

Veel plezier!

Maurits

VAN SPREEKWOORDEN
ONDERSTEBOVEN
MAURITS IS

Lieske Meima, Zuiderwaterlinie

START- EN EINDPUNT:
BEZOEKERSCENTRUM MAURITSHUIS
HOFSTRAAT 1, WILLEMSTAD

EEN GOED BEGIN IS HET HALVE WERK

In dit boekje vind je 13 stops met een opdracht. Noteer de cijfers die je bij de opdrachten krijgt bij stop 14. Hiermee kraak je de schatkist!

KRAAK JIJ DE CODE?

DE KAART

KRAAK JIJ DE CODE?
In het Mauritshuis kraak je aan het einde van de route de code!

BEZOEK HET MAURITSHUIS
In het Bezoekerscentrum Mauritshuis kom je nog meer te weten over Maurits en de Stelling van Willemstad via interactieve activiteiten!

Op de zolder van het Mauritshuis vind je allerlei schatten uit het verleden in het Erfgoedmuseum de Heemkundezolder.

BEZOEK DE FORTEN
Via de forten in de omgeving werd de stad extra sterk. Je kunt die forten ook bekijken! Fort de Hel en Fort Sabina zijn extra leuk voor kinderen om te bezoeken.

Bij het Toeristisch Informatiepunt (TIP) in het Bezoekerscentrum Mauritshuis vind je veel tips voor activiteiten. visitmoerdijk.nl

Willemstad is geen gewone stad; het is een **vestingstad**. Dankzij de speciale stervorm konden de soldaten deze strategische plek goed verdedigen.

DE STOPS

- 1** MAURITSHUIS
HOFSTRAAT 1
OP ONDERZOEK GAAN pag. 6

- 2** KOEPELKERK
KERKRING 19
DE KERK IN HET MIDDEN LATEN pag. 7

- 3** ROSMOLEN
VOORSTRAAT 65
WIE HET EERST KOMT, WIE HET EERST MAALT pag. 8

- 4** WACHTHUIS LANDPOORT
LANDPOORTSTRAAT 47
MET DE DEUR IN HUIS VALLEN pag. 9

- 5** SLUIS
BASTION OVERIJSSSEL
JE SLUIS OPENZETTEN pag.10

- 6** D'ORANGEMOLEN
BOVENKADE 11
EEN KLAP VAN DE MOLEN GEKREGEN HEBBEN pag. 11

- 7** BASTION GRONINGEN
BASTION GRONINGEN
IEMAND DE LOEF AFSTEKEN pag. 12

- 8** SOLDATENHUISJES
ROZEMARIJNSTRAAT
WAAR GEWERKT WORDT, VALLEN SPAANDERS pag. 13

- 9** RAADHUIS - ROEPSTOEL
RAADHUISSTRAAT 2
OP WATER EN BROOD LEVEN pag. 14

- 10** ARSENAAL
BENEDENKADE 6
GROF GESCHUT INZETTEN pag. 15

- 11** KRUIHUIS
BASTION GELDERLAND
HET KRUIJT DROOGHOUDEN pag. 16

- 12** BUNKER & VUURTOREN
BASTION GELDERLAND
EEN BAKEN IN DE NACHT pag. 17

- 13** DUITSE BUNKERS
BASTION HOLLAND
IN JE SCHULP KRUIPEN pag. 18

- 14** KRAAK DE SCHATKIST
MAURITSHUIS, HOFSTRAAT 1
DE CIRKEL IS ROND pag. 19

HIER KRAAK JE DE CODE

IEDEREEN KAN MEE!

Ben je met een **rolstoel** of **kinderwagen**, volg dan vanaf stop 13 de rode stippellijn naar het Mauritshuis.

13 - - - - - 14

Volg onderweg de routepaaltjes. Of.. volg de rode draad op de kaart hiernaast.

EEN BEELD ZEGT MEER DAN 1000 WOORDEN

De camera's op de kaart geven de mooiste plekken aan om vast te leggen. Leuk als je de beelden met ons deelt!

@visitmoerdijk
@zuiderwaterlinie
@studiospreekwoord

1

MAURITSHUIS HOFSTRAAT 1

OP ONDERZOEK GAAN

= actief op zoek gaan naar informatie.

Marc Bolsius, Zuiderwaterlinie

In de route **treed je in Maurits' voetsporen** en ga je op zoek naar de informatie waarmee je de code van de schatkist kraakt. **Je gaat dus letterlijk op onderzoek.**

MAURITSHUIS

Dit prachtige gebouw liet prins Maurits in 1623 bouwen. Er kwamen vaak belangrijke gasten en die moesten natuurlijk ergens verblijven. Dat kon hier. Als zij aankwamen, moest het gebouw laten zien dat de stad belangrijk was.

HOOG BEZOEK

De meest bijzondere gast die in Willemstad is geweest, is toch wel Keizer Napoleon (in 1811)!

DE _____ VALT NIET VER VAN DE BOOM.

Op jonge leeftijd werd Maurits net als zijn vader, prins Willem van Oranje, een belangrijk legerleider.

JE MANNETJE _____.

Maurits was erg dapper en slim.

ZONDER SLAG OF _____.

Het leger van Maurits vocht veel in en rond Willemstad.

DE AANHOUDER _____.

De strijd van ons land tegen Spanje duurde tachtig jaar!

HET BESTE _____ VAN STAL.

Maurits werd een soort legeruitvinder genoemd.

SAMEN STAAN WE _____.

De kracht van het leger van Maurits: echt samenwerken!

OPDRACHT

Voordat je verder op onderzoek gaat, is het handig dat je een aantal dingen over Maurits weet. In de woordzoeker staan spreekwoorden die nog niet af zijn. Als je de juiste woorden zoekt, houd je drie letters over die je eerste codecijfer vormen. Noteer dat cijfer hier:

S	T	O	O	T	Z
T	E	W	I	N	T
A	P	P	E	L	S
A	P	A	A	R	D
N	S	T	E	R	K

SCAN DE QR-CODE

"Ik vertel je graag over mijn innovatieve aanpak."

2

KOEPELKERK KERKING 19

IS DE KERK
OPEN? LOOP
GERUST
BINNEN!

De kerk in het midden laten betekent dat je geen kant kiest in een conflict of ruzie. In Maurits' tijd was Nederland in oorlog met Spanje en speelde geloof een grote rol. Maurits **liet de kerk niet in het midden**; hij gaf opdracht om de eerste protestantse kerk van Nederland hier, midden in Willemstad, te bouwen (1607–1621). Daarmee liet hij duidelijk zien welk geloof hij het belangrijkste vond.

“Aan de buitenkant kun je al zien dat het een protestantse kerk is. Bijvoorbeeld door de koepel: door de ronde, achthoekige vorm kan iedereen de preken van de dominee goed horen. Dat vinden wij belangrijk, belangrijker dan allerlei beelden. Die zie je dan ook niet in deze kerk.”

DE KERK IN HET MIDDEN LATEN
= geen kant kiezen in een conflict of ruzie.

ALLE WEGEN LEIDEN NAAR... DE KOEPELKERK

Men zegt vaak **alle wegen leiden naar Rome**, daarmee bedoelen we dat je meerdere manieren hebt om een doel te bereiken. In Willemstad **leiden alle wegen naar de Koepelkerk**; je kunt via alle wegen bij de kerk komen.

OPDRACHT

2

Zoek de kortste weg in het doolhof naar de kerk. De letters die je onderweg vindt, vormen je codecijfer.

PSSSTTTT...

Wist je dat niet de Koepelkerk, maar de windroos in de straat vóór de kerk het echte midden van de stad is!?

3

ROSMOLEN VOORSTRAAT 65

WIE HET EERST KOMT, WIE HET EERST MAALT

= als je als eerste aanwezig bent,
heb je de grootste kans om te
krijgen wat je wilt.

Lang geleden, toen er in Willemstad nog geen supermarkt was, kwamen mensen met hun zakken graan naar de rosmolen. Dat was een bijzondere molen; het had geen wieken die in de wind draaiden, maar paarden die in rondjes liepen. Terwijl de paarden stap voor stap rondjes draaiden, werd het graan gemalen tot meel. En van dat meel? Daar konden ze heerlijk brood mee bakken.

= heel vroeg opstaan.

VOOR DAG EN DAUW OPSTAAN

Op drukke dagen stonden mensen hier al vroeg in de rij met hun zakken graan. Want iedereen wist: **wie het eerst komt, wie het eerst maalt.** Dat betekende letterlijk: ben je de eerste, dan wordt jouw graan als eerste gemalen. Wie uitsliep, moest dus soms héél lang wachten... en dan was de kans op vers brood die dag klein.

“Nu zit in het gebouw een restaurant, maar op de gevel én binnen kun je nog herinneringen vinden aan de rosmolen. Bijvoorbeeld deze grote muurschildering.”

OPDRACHT

Als je goed kijkt naar de zijkant van het gebouw zie je iets bijzonders: er zitten kogels in de muur! Het zijn echte kogels, maar... ze zijn er niet zo ingeschoten. De muur was zo beschadigd door gevechten met kanonnen en geweren, dat men er kogels in heeft gezet. Als een soort herinnering dus.

Tel het aantal kogels in de gevel van restaurant De Rosmolen.

3

GRAPPIG!

De voetbalclub van Willemstad heet De Kogelvaarders!

MET DE DEUR IN HUIS VALLEN

= meteen zeggen waar het
op staat, zonder sociale
praatjes vooraf.

4

WACHTHUIS LANDPOORT LANDPOORTSTRAAT 47

Bij dit wachthuis stond vroeger een grote poort; de Landpoort. Wilde je de stad in, dan controleerden wachters of je geen spion was. Je kon hier dus niet zomaar **met de deur in huis vallen**, oftewel; je kon Willemstad niet zomaar binnenkomen. Kwam je voor de handel, dan moest je betalen. Wilde je na zonsondergang naar binnen of buiten? Ook dan moest je **over de brug komen**: oftewel geld betalen!

KNAPPE KOPPEN

In het wachthuis zat het geniebureau: een militaire organisatie. Hier werkten *knappe koppen* die bedachten hoe de polder het beste onder water gezet kon worden ter verdediging van de stad. Dat noem je inunderen. Waarom en hoe ze dat deden, leer je bij de volgende stop.

OPDRACHT

Waar nu een weg is naar het ravelijn* was vroeger een brug. Loop de weg naar het ravelijn en bekijk het monument dat men hier plaatste ter nagedachtenis aan de Eerste Wereldoorlog.

Lees de teksten op het monument en vul de zin aan. Dit levert je het codecijfer op.

Leger en volk _____

4

*WAT IS EEN RAVELIJN?

Een ravelijn is een eilandje dat men maakte om de oude Landpoort nog beter te verdedigen. Zie ook de illustratie bij de volgende stop.

“Zoek vanaf de oude brug de sluis.
Je gaat deze sluis zo vanaf de
andere kant bekijken.”

5

SLUIS BASTION OVERIJSEL

JE SLUIS OPENZETTEN = brutaal zijn.

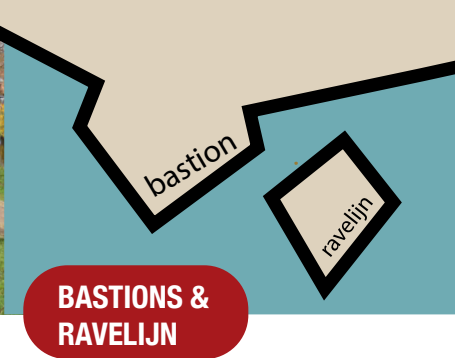
Misschien is het je al opgevallen op de kaart dat Willemstad een bijzondere stervorm heeft. De stad is speciaal gebouwd om zich te kunnen verdedigen tegen vijanden. Eén van de slimste verdedigingsmiddelen was... water!

LAND ONDER WATER ZETTEN

Kun je je voorstellen dat men land opzettelijk onder water zette? In Maurits' tijd, tijdens de Tachtigjarige Oorlog, werden de polders rondom Willemstad meerdere keren onder water gezet. Zo maakte men het vijanden moeilijk om aan te vallen. Het water hoefde maar 30 cm hoog te staan; dan was het te hoog voor mensen en paarden om er goed doorheen te komen, maar te laag om over te varen. Het verdedigen met water, inunderen noem je dat, was **een schot in de roos**. Oftewel; het was een groot succes!

SLUIZEN OPENZETTEN

De sluis die je hier ziet, zette men open zodat het water aan de andere kant van de wal hoger kwam te staan en de polder overstroomde. **Je sluis openzetten** kun je ook figuurlijk gebruiken. In het spreekwoord staat sluis voor *mond*. **Je sluis openzetten** betekent dan: een grote mond hebben, oftewel brutaal zijn!

**BASTIONS &
RAVELIJN**

“Willemstad lag op een belangrijke locatie aan het water. Ik liet sterke bastions en een ravelijn maken om de vestingstad te verdedigen. Vanaf daar konden mijn soldaten de vijanden extra goed in de gaten houden. Er zijn namelijk geen ‘dode hoeken’ vanaf dit soort verdedigingswerken.”

OPDRACHT

Je staat nu op een bastion; een uitbouw van een vestingstad. Willemstad heeft zeven bastions die namen hebben van de Zeven Provinciën die er in Maurits' tijd waren. Zo liet men zien dat zij samen moesten werken in de verdediging van ons land.

Kijk naar de kaart op pagina 4; welk bastion ligt het meest westelijk op de kaart? Bastion

Noteer de plek van deze letter in het alfabet.

6

D'ORANGEMOLEN BOVENKADE 11

EEN KLAP VAN DE MOLEN GEHAD HEBBEN

= iemand die vreemd gedrag vertoont.

Het kwam weleens voor dat iemand niet goed uitkeek en een klap van één van de wieken van de molen kreeg. Zo'n klap komt hard aan, want de wieken draaien met een enorme vaart rond. Wie **een klap van de molen(wiek) had gekregen** raakte versuft of bewusteloos. Het spreekwoord betekent dan ook dat iemand (tijdelijk) niet meer goed bij zijn of haar verstand is.

Een klap van de molen zul je niet zo snel krijgen van deze molen. Het is een stellingmolen, waarbij de wieken hoog boven de grond draaien: de molenaar kan via een houten balkon bij de wieken. En de molenaar kijkt natuurlijk wel uit dat hij geen klap krijgt!

OPDRACHT

Vroeger had de stad een molen op een andere plek, maar die werd te veel beschadigd in de oorlogen. Zoek het jaartal op deze nieuwe molen, dan weet je wanneer deze gebouwd werd.

			6

*“De naam van de molen verwijst naar mijn koninklijke familie; het Huis van Oranje. Een korenmolen zoals deze was onmisbaar in mijn tijd; als we werden aangevallen moesten we in de stad ons eigen brood kunnen maken. Met twee soorten molens, de rosmolen en deze korenmolen, konden we **het hoofd boven water houden**. Oftewel: overleven in moeilijke omstandigheden.”*

WIND VANGEN

Een molen moet letterlijk **wind vangen** om te kunnen werken. Geen wind = geen draaiende wieken = geen meel.

Daarom staat de molen hoger, aan de rand van de vesting.

7

BASTION GRONINGEN BASTION GRONINGEN

Op dit bastion heb je aan de ene kant goed zicht op de vestingstad. Aan de andere kant kun je uitkijken over het water. Je kunt je waarschijnlijk wel voorstellen dat dit een plek was waar je vijanden al van ver zag aankomen. Dat was belangrijk; want dan had je meer tijd om **de vijand de loef af te steken**. Dat betekent dat je de ander(en) voor bent met een slim plan.

Het spreekwoord komt uit de zeevaart: de *loef* is de windzijde van een schip. Door aan de loefzijde te varen, neemt een schip **de wind uit de zeilen** van de tegenstander, die zo snelheid verliest.

IEMAND DE LOEF AFSTEKEN

= iemand overtreffen of te vlug af zijn.

“Er komen veel spreekwoorden uit de scheepvaart. Omdat het leven op zee zo bar en avontuurlijk was, ontstond er een eigen taal. Die taal namen de ‘landrotten’ al snel over.”

BASTION GRONINGEN

Omdat dit zo'n belangrijke plek was om ons land te verdedigen, stonden hier de zwaarste kanonnen. De kanonnen konden kogels van wel 144 kilogram afschieten. Denk maar eens na hoeveel je zelf weegt en hoeveel dat dan is!

Een deel van wat je hier nu nog ziet komt uit de periode 1863 tot 1892. Zo zie je een kruithuis (daarover leer je meer bij stop 11) en nissen die dienden als schuilplek voor soldaten.

OPDRACHT

De kapitein maakt zich klaar voor vertrek. Zet de spreekwoorden in de volgorde waarin ze logisch gebeuren. Welke komt als laatste?

- 1 Van wal steken.
- 2 Voor de wind gaan.
- 3 De trossen losgooien.
- 4 In veilige haven komen.
- 5 De koers bepalen.

WAAR GEWERKT WORDT, VALLEN SPAANDERS

= waar veel gebeurt, gaat wel eens iets mis.

8

SOLDATENHUISJES ROZEMARIJNSTRAAT

WINDWERK

Het grote rad dat je aan het begin van de straat ziet, is een windwerk. Het werkt net als de sluis bij stop 5; je kunt er de sluisdeur onder de weg mee bedienen.

In Willemstad woonden vroeger veel soldaten om de stad te beschermen. Er waren niet genoeg kazernes, daarom sliepen de soldaten soms gewoon bij mensen thuis! Bewoners moesten dan een soldaat een bed of een plek op de vloer geven. Maurits gaf de opdracht om in deze straat huisjes te bouwen waar soldaten konden wonen. Sommige inwoners speelden slim in op de aanwezigheid van soldaten. Ze verkochten eten, drank of andere diensten aan de soldaten. Zo **verdienden ze geld als water** = snel veel geld verdienen.

OPDRACHT

*“Was het altijd gezellig dat het hier zo levendig was? Niet altijd! Soms gaf het gedoe. Want... **waar gewerkt wordt, vallen spaanders.** Dat betekent:*

als er veel gebeurt, gaat er ook wel eens iets mis. Er waren regelmatig ruzies of overlast. Wat er met overtreders van de wet gebeurde? Daar kom je bij de volgende stop achter!”

In de tijd van Maurits betaalde men met duiten en stuivers.

Een soldaat koopt kaas, appels en brood en geeft de marktvrouw 20 stuivers. Hij krijgt maar 4 stuivers terug; ze maakt dus per ongeluk een foutje. Hoeveel stuivers moet de soldaat echt terugkrijgen?

9

RAADHUIS - ROEPSTOEL RAADHUISSTRAAT 2

OP WATER EN BROOD LEVEN

= *weinig geld hebben.*

In het raadhuis werden belangrijke beslissingen genomen én werd recht gesproken. Zie je die tralies onderin de toren? Daar zat de gevangenis! Had je iets uitgespookt, dan werd je opgesloten en kreeg je alleen water en brood te eten. Daar komt het spreekwoord **op water en brood leven** vandaan. Dat betekent nu dat je heel weinig geld hebt; alleen genoeg om wat brood en water van te kopen.

DE ROEPSTOEL

Boven de gevangenis was de *roepstoel*. Dat was geen gewone stoel om op te zitten, maar een plek waar men officiële berichten liet omroepen. Er waren in de tijd van Maurits namelijk nog geen kranten, geen radio en geen social media. Vroeger kwam de stadsomroeper in actie om belangrijke mededelingen te roepen. Hij riep vanaf de roepstoel over nieuwe regels, waarschuwingen, marktinformatie of bijzondere gebeurtenissen. Zo wist iedereen wat er gaande was!

NU ZIT ER
GLAS VOOR DE
ROEPSTOEL,
VROEGER WAS HET
OPEN.

“Boven de roepstoel was mijn kantoor. Vanuit hier kon ik de hele stad overzien en had ik zicht op de binnenkomende boten en mijn geliefde Koepelkerk.”

OPDRACHT

Hoe kun je met een spreekwoord zeggen dat iemand in de gevangenis zit?

- 1 Zij valt door de mand.
- 2 Hij zit achter slot en grendel.
- 3 Zij loopt tegen de lamp.

TIP!

Als je naar de volgende stop loopt, loop je langs een pomp waar je drinkwater kunt tappen. En gooi dan meteen je afval in de ‘pratende’ afvalbak!

10

ARSENAAL BENEDENKADE 6

GROF GESCHUT INZETTEN

= zware middelen of argumenten gebruiken om je doel te bereiken.

OPSLAG VOOR WAPENS

Dit indrukwekkende gebouw speelde een belangrijke rol in de verdediging van de stad. Het Arsenaal is de plek waar duizenden wapens lagen die nodig waren om de stad te beschermen.

Grof geschut inzetten verwijst letterlijk naar grote, zware vuurwapens. Vroeger zette men hier geweren en kanonnen in om een conflict op te lossen, nu gelukkig niet meer! We bedoelen nu met het spreekwoord dat je goede argumenten gebruikt om je doel te bereiken.

DE KLOK HOREN LUIDEN

Nadat de vesting Willemstad in 1926 was opgeheven werd het Arsenaal nog lang gebruikt voor de opslag van militaire goederen. Rond 1960 werd het gebouw gerestaureerd en kwam er een carillon op.

Hij heeft de klok horen luiden, maar weet niet waar de klepel hangt betekent dat iemand wel iets over een onderwerp heeft gehoord, maar niet precies weet hoe het zit.

OPDRACHT

Hoeveel klokken heeft het carillon van het Arsenaal?

10

DE KRAAN

Wist je dat een kanon wel 3.000 kilo woog? Met de kraan tegenover het Arsenaal werd het een stuk makkelijker om het grove geschut vanuit de boten aan wal te tillen.

*“Ken je het spreekwoord **met een kanon op een mug schieten**? Dat betekent dat je té grof geschut inzet! Je neemt dan overdreven maatregelen (een kanon) om een klein probleem (een mug) te verhelpen. Dat is niet zo slim vind ik; spaar je krachten!”*

11

KRUITHUIS BASTION GELDERLAND

HET KRUIT DROOG HOUDEN

= wees voorzichtig,
neem niet te snel actie.

EEN 'HUIS' VOL KRUIT

In een kruithuis bewaarde men het buskruit voor de kanonnen. Het moest dicht bij de bastions liggen, maar wel veilig en droog opgeborgen zijn. Nat kruit werkt niet en is zelfs gevaarlijk. Daarom bouwde men in Willemstad verschillende kruithuizen. De muren zijn metersdik, zo blijft het binnen ijskoud, zelfs op een hete zomerdag. Ook hebben ze weinig ramen en zijn ze vaak, zoals hier, met aarde bedekt. Zo'n groen dak beschermdte tegen inslagen van vijanden.

*“Bij het kruithuis is het spreekwoord **het kruit droog houden** bijna tastbaar. In mijn tijd bedoelden we daarmee letterlijk dat je moet zorgen dat het buskruit droog blijft, zodat het klaar is om te gebruiken. Later is de betekenis iets veranderd: grijp niet te snel in, maar zorg dat je klaar bent als het nodig is.”*

OPDRACHT

Maak de rebus. Je krijgt een spreekwoord dat betekent dat je iets met alle macht wilt beschermen. De blauwe vakjes geven je het codecijfer.

S = T

T = H

-P

H = T

-E

B = D

-R

-N

-P

12

BUNKER & VUURTOREN BASTION GELDERLAND

EEN BAKEN IN DE NACHT

= een uitdrukking voor
hoop en veiligheid in
moeilijke tijden.

NEEM EEN
KIJKJE IN DE
BUNKERS!

GOED ZICHT

Op Bastion Gelderland zie je veel bunkers uit de Tweede Wereldoorlog (20ste eeuw). In de grootste bunker kun je zelfs naar boven klimmen; daar heb je een goed uitzicht over de rivieren het Hollands Diep en het Volkerak. Kun jij je voorstellen dat je als soldaat hier alles goed in de gaten kon houden?

VUURTOREN

Zie je de vuurtoren aan de overkant? Het is de enige in Noord-Brabant! Hij was er nog niet in Maurits' tijd: hij werd in de 19de eeuw geplaatst om de schepen te helpen te navigeren. De rivieren waren vroeger al belangrijke vaarroutes. In het donker of bij slecht weer was een vast lichtpunt belangrijk. Als schippers het licht zagen, wisten ze waar ze veilig konden varen. De vuurtoren was letterlijk en figuurlijk een **baken in de nacht**.

OPDRACHT

Kijk uit je doppen, oftewel: kijk goed uit je ogen en zoek de lantaarnkamer. Dat is het glazen gedeelte bovenin de vuurtoren. Daarin staan de lamp en de lenzen die het licht rond laten schijnen. Welke kleur heeft de lantaarnkamer?

- 1 blauw met oranje
- 2 geel met rood
- 3 wit met paars

12

"In mijn tijd maakten we zelf bakens door vuur te maken op belangrijke plekken langs de rivier.

Een persoon kan ook een baken in de nacht zijn. Iemand die je veiligheid biedt. Wie is dat voor jou?"

13

DUITSE BUNKERS BASTION HOLLAND

IN JE SCHULP KRUIPEN

= je terugtrekken en weinig van jezelf laten zien.

Ook op dit bastion zie je niet alleen de oude vestingwerken uit de 16de en 17de eeuw, maar ook bunkers uit de Tweede Wereldoorlog (20^e eeuw). Dat maakt deze plek bijzonder: je ziet meerdere lagen geschiedenis boven op elkaar.

DUITSE BUNKERS

De betonnen bunkers zijn gemaakt door de Duitsers. Ze deden dat tijdens de Duitse bezetting (1940-1945) om te schuilen en de rivier te verdedigen tegen vijandelijke schepen. Ze vonden de bastions perfect om er bunkers te maken; ze lagen hoger en boden goed zicht.

Wist je dat soldaten in de bunkers vaak een eigen 'poepdoos' (= wc) hadden zodat ze niet naar buiten hoefden? Zo konden ze letterlijk en figuurlijk **in hun schulp kruipen**. Dat betekent dat iemand zich terugtrekt, denk maar aan een schelpdier die in zijn schelp schuilt.

GRAPPIG!

Het spreekwoord **daarheen gaan waar zelfs de keizer te voet gaat** betekent dat zelfs een heel belangrijk persoon zoals een keizer, gewoon naar de wc gaat. We zijn allemaal maar mensen!

LEEF JE UIT

SPEELTUIN

In de speeltuin kun je spreekwoorden **aan den lijve ondervinden**, oftewel letterlijk uitvoeren!

OP JE TENEN LOPEN

= voor lange tijd erg je best doen.

Hoe? Loop op je tenen en doe je best om de ander te tikken.

EEN GAT IN DE LUCHT SPRINGEN

= heel blij zijn.

Hoe? Spring heel hoog en roep waar je heel blij van wordt.

MET EEN NOODGANG

= iets met hoge snelheid doen.

Hoe? Neem de kabelbaan!

OPDRACHT

Je zult misschien aan het eind van je Latijn zijn (= uitgeput), dus je krijgt het laatste cijfer cadeau! Je ontvangt een 10 voor de moeite om Willemstad, de Zuiderwaterlinie én onze taal beter te leren kennen!

13
10

14

DE CIRKEL IS ROND MAURITSHUIS, HOFSTRAAT 1

KRAAK JIJ DE CODE?

Je bent weer terug bij waar je startte, oftewel **de cirkel is rond**. Je kunt nu **de proef op de som nemen**: als je de opdrachten goed hebt ingevuld en de som maakt, opent de schatkist!

$$\begin{array}{c} 10 \\ \text{Cirkel} \end{array} + \begin{array}{c} 1 \\ \text{Cirkel} \end{array} \begin{array}{c} 12 \\ \text{Cirkel} \end{array} + \begin{array}{c} 5 \\ \text{Cirkel} \end{array} = \begin{array}{|c|c|c|} \hline & & \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{c} 7 \\ \text{Cirkel} \end{array} \begin{array}{c} 6 \\ \text{Cirkel} \end{array} \begin{array}{c} 2 \\ \text{Cirkel} \end{array} + \begin{array}{c} 13 \\ \text{Cirkel} \\ 10 \end{array} = \begin{array}{|c|c|c|} \hline & & \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{c} 4 \\ \text{Cirkel} \end{array} \begin{array}{c} 8 \\ \text{Cirkel} \end{array} \begin{array}{c} 3 \\ \text{Cirkel} \end{array} + \begin{array}{c} 9 \\ \text{Cirkel} \end{array} \begin{array}{c} 11 \\ \text{Cirkel} \end{array} = \begin{array}{|c|c|c|} \hline & & \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{|c|c|c|} \hline & & \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|c|c|} \hline & & \\ \hline \end{array}$$

DE SCHATKIST STAAT IN HET MAURITSHUIS

Is het Bezoekerscentrum Mauritshuis dicht, scan dan de QR-code om de code digitaal te kraken! Ook voor het checken van de antwoorden, scan je de QR-code.

TIP

In het Mauritshuis kun je nog veel meer te weten komen over Willemstad, de Zuiderwaterlinie en mijn leven.

Maurits

COLOFON

De Spreekwoordenroute **In de voetsporen van Maurits - editie Willemstad** is ontwikkeld door Studio Spreekwoord in opdracht van en in samenwerking met gemeente Moerdijk, Visit Moerdijk en Heemkundekring De Willemstad. Alles is in afstemming gedaan met Alliantie Zuiderwaterlinie en Bezoekerscentrum Mauritshuis. De route is mede tot stand gekomen door financiële steun van de provincie Noord-Brabant.

- * studiospreekwoord.nl
- * visitmoerdijk.nl
- * zuiderwaterlinie.nl
- * heemkundekringdewillemstad.nl

VAKER MET MAURITS OP PAD?

ER IS OOK EEN
'IN DE VOETSPOREN
VAN MAURITS'
EDITIE KLUNDERT!

Ook in Klundert ga je op pad met Maurits aan de hand van spreekwoorden. Andere verhalen, nieuwe opdrachten, hetzelfde plezier!

EEN BEELD ZEGT MEER DAN 1000 WOORDEN

Maak onderweg een leuke foto en deel hem met ons!

#indevoetsporenvanmaurits
#spreekwoordenroute
#willemstad #klundert
@visitmoerdijk
@zuidewaterlinie
@studiospreekwoord

MEER MET SPREEKWOORDEN?!

Bij Studio Spreekwoord springen we een gat in de lucht van spreekwoorden! Op studiospreekwoord.nl vind je meerdere routes, activiteiten en producten waarbij spreekwoorden de rode draad vormen.

Deze route is ontwikkeld door Studio Spreekwoord. Het boekje wordt je gratis aangeboden en is mede mogelijk gemaakt door:

visit moerdijk

MOERDIJK

Provincie Noord-Brabant

ZUIDERWATERLINIE
STELLING VAN WILLEMSTAD

